

חלמתי על כך לפני כן, אך בתהליך הכתיבה בשנים האחרונות הרגשתי שספר שירים אכן עתיד לצאת לאור.

אל השקת הספר, שנערכה במסגרת "מכון אבשלום", הגיעו אנשים מקצווי הארץ ומכל תחנות חיך. הרגשת אז שהגשמת חלום? שזאת פגישת מחזור שאתה הגיבור הראשי שלה? להשקה הוזמנו אנשים ממגוון תקופות בחיי: מלימודי בתיכון ליד האוניברסיטה בירושלים ובמכון וינגייט, אנשים שליוו אותי בפעילות הספורטיבית בא"ק, חברים למילואים שעברו יחד איתי את מוראות מלחמת יום כיפור ואת התקופות שאחריה, משפחה וחברים ההולכים איתי ב"מכון אבשלום" בחוג "שביל ישראל" לאוהבי לכת, ומהחוג האתגרי יותר למטיבי לכת (שבו אני המבוגר שבחבורה), וגם תלמידות ותלמידים מחוגי התרבות במכון. חסרו לי בני כיתתי מקיבוץ גינוסר, שכנראה קשה להם להתחבר לאירוע מסוג זה, במרחק עצום ממקום חייהם כיום, להפתעתי, הופיעה המטפלת שלי כילד חוץ בקיבוץ גינוסר (בשנות ה-40 של המאה הקודמת), חווקה בת ה-86, שעבדה עד לא מכבר בבית לוחמי הגטאות כמתרגמת כתבי יאנוש קורצ'ק, וכך נמזגו עבר, הווה ועתיד באירוע שהפתיע גם אותי - מעין פגישת כל מחזורי החיים שלי.

מה מרכז הכובד של הספר? היכן לדעתך הצלחת לבטא באופן הטוב ביותר את חוויותיך כאדם, כלוחם, כאיש משפחה וכאוהב הארץ?

כל שער בספר הוא מרכז כובד בפני עצמו. הגילוי שחוויות ילדות הן גורם השראה עצום ליצירה אינו מפתיע. כל יצירה המתבססת על אירועי ילדות חייבת לעמוד במבחן מיוחד - להימנע משקיעה רומנטית בעבר רחוק כאילו הוא גן עדן קסום. קיבוץ גינוסר שבו חייתי חלק ניכר משנות מלחמת העולם השנייה, לא השאיר בי זיכרונות מרים כפי שלפעמים זה בא לידי ביטוי בספרות ובתחומים אחרים, כשעוסקים בבתי ילדים, ילדי חוץ ושאר אירועים חריגים בגיל הילדות מול עולם של בוגרים נוטפי אידיאולוגיה ותשוקות לא ברורות.

גם המלחמות היו מקור בלתי גדלה לכתיבה. החוויות נחרתות וטוב שניתן להופכן ממרחק השנים ליצירה שירית, שאינה מתעדת את האירועים לצורכי ההיסטוריה אלא מעלה ערך מוסף אחר - שירה.

וכך כל תחום בחיים מפיק חוויות שאין לתעדן אלא ליצור באמצעותן. איש יוצר-שירה או אמן אחר ההולך ברחוב סואן, בנוף שומם או פורה, רואה גם את המתרחש והחריג בקומה השנייה, למשל, ובחצרות האחוריות של היום יום. את מגוון הצומח במדבריות, ביערות, בערוצי הנחלים, צוקים וסלעים הפזורים בצורות משונות מקרינים לפעמים עוצמת פיסול שיד אדם אינה יכולה ליצור. המשורר מסוגל להבחין בכך.

גשר בעל מוטת כנפיים רחבה וציפור טרף הנאבקת על חלקת עולמה, בנקיקים, בקני הגוזלים, במלכודות הרעל, בשרפות - יציבו בפני

- ספר ביכורי שירה, מעל קווי המתח בגילך, הוא תופעה נדירה מאוד בספרות העברית ובספרות העולם. מהם נתיבי חיך, המשתקפים בחלקם הלא מבוטל בשירי הספר, או, בקצרה, מתי וכיצד הגעת אל כתיבת השירה?

איני מוזהה יום או תקופה ייחודית שניתן להגדיר כ"הנה התחלתי לכתוב שירה". כנראה שהנטייה לשירה היתה חבויה בי כבר בימי הילדות הרכים. הרי שיר שאיני זוכר נכתב בגלל זיכרון ממשי של שיר שנכתב בגיל שתיים-עשרה וניתן לאסתר, אמו של אלישע בן דוד. אלישע הילד היה חברי ובן גילי, שנפל (במסגרת תפקיד רשמי) שלושה ימים לאחר הכרזת המדינה, בקו החזית בצפון ירושלים. לכן "זכה" לקבל דרגת "טוראי בחיל הרגלים" ולהיטמן בחלקת חללי צה"ל בהר הרצל. במהלך החיים הבוגרים, בראשיתם, עשיתי ניסיונות לכתוב אך הבנתי שחסר בי ולי הרבה כדי להגדיר זאת כשירה ראויה. החיים והעבודה הקפיאו את העיסוק הזה. מדי פעם, עם התקדמות השנים, היו ניסיונות חוזרים לכתוב בהשראת מצבים ואנשים שונים.

לפני ששקעתי בעבודתי כמורה לחינוך הגופני, מאמן א"ק (אתלטיקה קלה), מרצה ומורה בסמינר הקיבוצים, ובעיסוקים הקשורים בכך, למדתי שנים אחדות באוניברסיטת ת"א בחוג לספרות וללימודי אפריקה. לא מימשי את השלבים האחרונים לקבלת התואר, והשקעתי זמן ומרץ בעבודה עם ספורטאים מצטיינים ותלמידים.

ב-1959-1960 הספקתי ללמוד באוניברסיטה העברית בירושלים שנה אחת בחוג ללימודים רומאניים ופילוסופיה. הכרתי את דור העתיד של גדולי הפרופסורים של השנים הבאות, והבנתי שפילוסוף ומורה הדור כבר לא אהיה. אבל הכרתי את לאה גולדברג שהיתה מורה בחוג, ואת קולה המונוטוני, החותך את חלל אולם ההרצאות. פרט לדנטה אלגירי ולפטררקה, זכרתי את אמרתה: "משורר צריך לב חם וראש קר".

לאחר ארבעים שנות הוראה ואימון, בנוסף על עיסוק בחקלאות במשק שלי שבמושב ערוגות, נרשמתי ל"מכון אבשלום". הקורס שבו בחרתי להתחיל את לימודי - "ההווה הישראלית בסיפורת ובשירה" (בהנחייתך) היה מסגרת מאוד "לא גברית"; ימי שלישי בבוקר, עם סיורים בחצרות משוררים. נפתחתי מחדש לאהוב את השירה של משוררים אחרים, גם כאלה שכבר נעלמו מתודעת הקהל. כיוון שחזרתי לגנות לכתוב, ביקשתי ממך (לא בלי חשש) שתעיף מבט על כתיבתי. למעשה אז התחלת להאיר את עיני ומוחי ב"מיני סדנה" של איש אחד.

אמרתה של לאה גולדברג והנחייתך לנכש תוספות מיותרות, גרמו לי להבין ששירה חייבת להיות גלויה ולא מיועדת למגירות, עליה להיות פתוחה לביקורת, להתפרסם בכתבי עת.

המושגים שהיו זרים לי - הידוק, כיוון, גיהוץ, ליטוש, ריתמוס פנימי והתמודדות עם כל שורה ומילה מיותרת - מחייבים את הכותב ללמוד לא להתרפק על מילים נחמדות וחרוז מתרונן - כאמור, "ראש קר". כל חיי החלו לעבור במוחי והתכנסו לחוויות שיש בהן גרעין חזק של שירה-בדרך. כיצד לבטא זאת נותר מחסום מרתק - ואני מקווה שפרצתי אותו. אז החלה למעשה תקופת נעורי בכתיבה בוגרת של שירה. לא

איליה בר זאב

המשורר אתגר מיוחד: כיצד לבטא זאת בשפה שאיננה תיעוד עיתונאי אך גם לא גבוהה ומתהדרת. שמתו לב לתגובת שונות לספרי - היו שהתחברו לשער "נטע", נכדתי בחודשים הראשונים לחייה, היו כאלה שהתחברו לשירי המלחמות. היתה מי שאהבה שיר שביטא תשוקה נסתרת. מטיילים שהתחברו לשירים הקשורים להליכה בשבילי הארץ. השער "ילד חוץ" הרשים אחרים. אז מי אני שאקבע מהו מרכז הכובד? כבוד עלי.

טעם של פעם

נולדתי כאן, שנים מעטות לאחר שירות הגמלים.
שירת ענבלי פעמונים, מים צוננים, כדי חמר -
"לפי הגמל המשא".
ארץ שטופת שמש, מערבלי בטון, סתתים -
לבנים ואבן.
אבק-כביש וריח פרדסים כסו את הורי.

נתנו לי שם בעקבות לנין.
אהבתי את צליליהם המתרפקים של כנויי החכה,
לטיפת גפוף בשער ראשי.
יושב על סלע אבן בשכונת מחנים בצל ברושים כבדים
מול בית העלמין,
נשטף לתענוג זר במקלחות קרות בחוף תל אביב,
מחלול על המים -
עירת צריפים עלובה עטורת יריעות זפת
כבצירי שאגאל.
טעם מלח וחולאים בענבי הדבוקי עדין בפי.

ושוב גמלים אחר המדבר. מפה ומשם מבריחים סמים, זונות.
לעתים נוגחים באפלה מכונית חולפת.
נמיות זריזות חוצות בהרף עין כבישים ושרות,
דור המדבר נעלם -
צעירים ממני מחפשים ענבי רוש, אהבה אחרת.

"אנא חבקו אותי לכל תפוז אותי הרוח" אומר מחמוד דרוויש.
אני מצמצם - חבקי אותי,
אהבי.

איני יודע אם יש בך טעם של פעם
רק הזעה מליחה כבוער.
והחיוך

- כיצד משתלבת כתיבת שירה עם גידול ענבים?
איך והיכן אתה כותב?

רוב ימי שילבתי עיסוקים ביוזמניים. משעמם לעסוק רק בדבר אחד. אומלל הפקיד בתחנת הרכבת הרואה מבעד לחלון מדי יום ביומו רכבות חולפות לדרום ולצפון ורק הוא נותר בעבודתו השגרתית קיץ וחורף (ראה פירגנלו). במקביל לעבודתי כמורה שילבתי חקלאות. גידלתי ארטישוק וענבי מאכל, למדתי תוך כדי תנועה ללא רקע קודם. לומדים משגיאות ומהצלחות כמעט כמו בכתיבת שיר. עבדתי עם נערים בגיל ילדות ובגרות ועם תלמידים לאחר צבא המיועדים להוראה - עיסוק אנושי מגוון ומעורר. עם מורים עולים שקיבלו תקופת הכשרה להוראה בארץ. עבדתי עם רבים מספורטאי הצמרת בריצות למרחקים בינוניים וארוכים - גם זה עיסוק מאתגר ומורכב, עם אנשים השואפים להצלחות ועם מערכות מסודר הנאבקות על עמדות כוח ושליטה. כיום אני ממשיך לגדל ענבי מאכל מזנים שונים במשק שאינו גדול במונחים מודרניים, אך מחייב הקפדה ודיוק, כדי שלא ליפול כלכלית. בתקופה זו של הקיץ קשה ליצור שירה. העייפות בתוספת הלחות והחום מדכאים את יצר הכתיבה. אני קם בבוקר לפני חמש ומנהל את סדר העבודה היומי עם שני פועלים, לעתים תכופות אני עצמי נעשה לפועל פשוט. עונת הבציר תלויה באיכות העבודה שנעשתה בחודשים שקדמו לבציר. טעויות בשלב המוקדם גורמות לנוק כלכלי בשלב שבו רוצים לממש את ההכנסות. בתקופות אחרות של השנה אני פורה יותר. אני מודע לכך שמשמעת כותבים היא מפתח לרצף יצירה. אולי אני פחות ממושמע. איך והיכן אני כותב? המחשב, שלחלק מבני גילי הוא זר ומאיים הפך לידיד של ממש. הוא המכשיר שמשרת אותי לכתיבה. ולפעמים טיוטה ראשונית עולה על פתק או סתם פיסת נייר, תוך כדי טיול או מסע אחר בנוף האנושי.

- תוכניותיך ככותב לשנים הקרובות?
מה אעשה בשנים הבאות ככותב? אם יתארכו ימי ומוחי יהיה פורה ויוצר, אשתדל ליצור עוד ספרי שירה. כיום כבר יש מספיק שירים לספר נוסף, אך החשש לאיכות "הספר השני" מרצד במוחי.
איני ממהר. אם פעם בשנה או שנתיים יצא ספר שיעמוד במבחן איכות, ייתכן ובעוד עשור ארדה אל שולחן הפרסים למפעל חיים.